

P R O G R A M

Socijaldemokratske partije Crne Gore

KAKO SMO POČELI

Socijaldemokratska partija Crne Gore baštini sve istorijske tekovine i iskustva političkog organizovanja i antifašističkog otpora građana i naroda Crne Gore socijalnom i nacionalnom ugnjetavanju tokom dvadesetog vijeka.

Početak organizacionog utemeljenja socijaldemokratske ideje i Socijaldemokratske partije Crne Gore, poklapa se sa prvim oblicima organizovanog otpora nacionalističkim euforijama, koje su krajem osamdesetih godina minulog vijeka zahvatile, a potom i razorile ondašnju, u Evropi i svijetu respektabilnu državu, SFRJ.

Formalno pravno utemeljenje SDP CG započeto je 1990. godine, osnivanjem partija, čijim je kasnijim ujedinjenjem konstituisana SDP CG u sadašnjem obliku: Socijalističke partije Crne Gore – 5.7.1990. (kojoj se u međuvremenu pridružuje politički i programski bliska Jugoslovenska narodna stranka – 2.6.1990.) i Socijaldemokratske partije reformista (koja je u međuvremenu konstituisana od Partije socijalista Crne Gore – 27.7.1990., Nezavisne organizacije komunista Bara 28.5.1990., Strane nacionalne ravnopravnosti Plava – 26.5. 1990. i Saveza reformista Crnogorskog primorja 14.7.1990.).

Organizaciono zaokruživanje SDP CG u sadašnjem obliku dovršeno je na Kongresu ujedinjenja SDPR-a i SP CG, u Podgorici 12.6.1993. godine.

Partije od kojih je konstituisana SDP CG bile su na prvim višestranačkim izborima u Crnoj Gori i SFRJ, decembra 1990. godine, okosnica antiratnog i reformskog pokreta pod nazivom »Reformski savez Jugoslavije za Crnu Goru, koji je po svojoj suštini bio i jedini tadašnji organizovani pokušaj demokratske tranzicije SFRJ u modernu evropsku i demokratsku državu svih naroda i republika koje su je konstituisale.

Na ovim izborima RSJ za Crnu Goru, uprkos neopisivim manipulacijama, osvojio je 17 od ukupno 125 poslaničkih mjesta u prvom višestranačkom parlamentu Crne Gore.

Na parlamentarnim izborima, decembra 1992. ,kolektivni osnivači SDP CG osvojili su: SDPR četiri mjesta u republičkom i SPCG šest mjesta u Saveznom parlamentu.

Na Izborima, novembra 1996., uprkos činjenici da je SDP osvojila 6% glasačkog tijela u Republici, promjenom izborne regulative jednostranom voljom neposredno uoči izbora, Socijaldemokratskoj partiji Crne Gore, je praktično, onemogućeno učešće u republičkom, dok je uspjela izboriti samo jedno mjesto u Saveznom parlamentu.

Na izborima, maja 1998. godine, SDP CG je u koaliciji sa reformisanom DPS i NS, izborila pobjeda i u parlamentarnoj većini participira sa pet poslanika, a u Vladi i državnoj upravi sa 12,8% mandata.

Konačno, na izborima, aprila 2001. godine, SDP CG je u koaliciji »Pobjeda je Crne Gore« (DPS i SDP CG), takođe, pobijedila i sa svojih šest poslanika i 18% mandata u Vladi i državnoj upravi, uz podršku LSCG, konstituiše vlast sa osnovnim cijeljem – pripreme zakonskog i političkog ambijenta za definitivnu obnovu pune državnosti, suvereniteta i međunarodnog subjektiviteta Crne Gore.

TEMELJNE VRIJEDNOSTI

Uvjereni da su sloboda, prava i solidarnost temeljne humanističke vrijednosti i zalag ačovjekovog napretka – smatramo ih najvećim idealom, primarnom svrhom djelovanja i najvažnijim mjerilom valjanosti i uspješnosti politike Socijaldemokratske partije Crne Gore.

Sloboda za svakog čovjeka je naš ideal, Bez ostvarivanja slobode u svim njenim dimenzijama nema ni samoodređenja ni samoodgovornosti svakog pojedinca. Da bi čovjek mogao slobodno i dostojanstveno živjeti i raditi potrebno je slobodu pravno osigurati i obezbijediti mu stvarne i socijalne, kulturne i obrazovne pretpostavke njenog doseganja i korišćenja.

Pravednost znači ostvarenje jednake slobode, jednakih prava, jednakih mogućnosti za svaku individuu. Sloboda je samo onda sloboda ako je jednako moguća svim ljudima i u svim životnim područjima, a ne privilegija samo manjine, jednog društvenog sloja i u jednoj društvenoj oblasti. Naš cilj je iznad i preko čiste pravne početne jednakosti u šansama, naš cilj je jednakost opšteživotnih šansi.

Solidarnost je uslov društvene egzistencije. Društvo se ne može progresivno kretati ukoliko ne funkcioniše kao zajednica u solidarnom partnerstvu njenih članova. Solidarnost na nivou države, lokalne zajednice i drugih nivoa, osnova je svakog zajedništva. Upućenost ljudi jednih na druge, njihova uzajamna povezanost uzajamno priznanje i poštovanje, pa ni zajedničko onih koji se bore za slobodu i pravednost, nije moguće bez solidarnosti.

Društvenu stvarnost procjenjivaćemo prema ovim temeljnim vrijednostima, a naša stalna aktivnost ka uspostavljanju humanog, ekonomski prosperitetnog i pravednog društva biće vođena zahtjevima za:

- demokratskim ustrojstvom države i političkog sistema;
- odbijanjem svakog oblika diktature, monopola i privilegija;
- demokratizacijom svih oblasti života i rada;
- demokratskom kontrolom ekonomskih moći;

- očuvanjem različitosti i posebnosti identiteta u društvenom, privrednom i kulturnom mživotu;
- solidarnom i ravnomjernom redistribucijom javnih sredstava i društvenih resursa pojedincima, društvenim slojevima i oblastima kojima je pomoć potrebna;
- ravnopravnim pristupom obrazovanju, kulturi i zdravstvenoj zaštiti;
- zalaganjem za mir i saradnju među narodima i državama;
- internacionalizmom i međunarodnom solidarnošću;
- otvorenim društvom i integracijama.

U ostvarivanju ovih vrijednosti i zahtjeva rukovodićemo se principima demokratske pluralističke zajednice u kojoj će dostojanstvo u svijest pojedinog čovjeka, njegova individualna prava i slobode biti pretpostavljene i državi i drugim oblicima ostvarivanja kolektivističkih interesa. Ali demokratska zajednica, za koju se zalažemo, mora istovremeno obezbijediti i objediniti u sebi i pravo na individualno samoodređenje čovjeka i pravo na odlučivanje i djelanje u interesu cjelokupnog društva.

Koncept demokratskog socijalizma, koncept socijalno pravednog i ekonomski prosperitetnog društva želimo ostvarivati reformama, čije će mjerilo biti stalnost u povećanju nivoa ostvarenosti temeljnih vrijednosti.

Poštujemo našu istoriju i lojalni smo njenim pozitivnim tekovinama, ali ne i mitovima prošlosti. Naš cilj je mijenjanje postojećeg društva. Zato smo okrenuti budućnosti. Zato smo okrenuti sjutrašnjici sa mladim ljudima. Sjutrašnjici za mlade ljude i sve građane.

Legitimitet za ostvarivanje koncepta organizovane, demokratske, pravne i socijalne države želimo dobiti, i priznajemo ga drugima, samo ukoliko je ostvaren na načelu većinskog građanskog odlučivanja i u ravnopravnom političkom takmičenju sa drugim političkim organizacijama. Načela pluralističke demokratije, većinskog odlučivanja i opozicionog prava ni na koji način ne smiju biti ograničavani, a kamoli ukidani.

Naš cilj je izgradnja jakog civilnog društva, snažnog civilnog sektora, inicijativa i nevladinih organizacija, koje će biti u mogućnosti da vrše uticaj i kontrolu nad državnim političkim i ekonomskim institucijama.

Na takvim vrijednostima, zahtjevima i načelima SDP CG gradiće svoju unutrašnju ideologiju, politiku i organizaciju. Razlike u nacionalnim, religijskim filozofskim uvjerenjima biće dobrodošle i imaće ista prava pristupa, dokazivanja i egzistiranja unutar SDP ukoliko podupiru naše temeljne vrijednosti i zahtjeve.

U svom političkom angažmanu služićemo se isključivo demokratskim sredstvima i u duhu međusobnog razumievanja i tolerancije sarađivati sa drugim političkim organizacijama na demokratizaciji i razvoju Crne Gore.

Unapređenje međunarodne saradnje i kontakata sa partijama sličnih programskih opredjeljenja u regionu i šire, kao i međunarodnim organizacijama posebno Socijalističkom internacionalnom, ostaju naše trajno programsko opredjeljenje.

Na ovim temeljnim vrijednostima želimo stalno unapređivati svoje ideje i razvijati svoju politiku, kako bismo kao partija moderne ljevice na najbolji način kombinovali tradicionalni naglasak na društvenoj pravdi sa nužnostima i izazovima koje pred društvo postavljaju nova tehnološka dostignuća i ekonomski razvoj i preduzetništvo XXI vijeka.

PROGRAMSKA OPREDJELJENJA

Vodeći se novim saznanjima i iskustvima desetogodišnje tranzicije crnogorskog društva i države, SDP CG će stalno samokritički dograđivati svoje razumijevanje društvene stvarnosti, programska opredjeljenja i sopstveni politički angažman.

Sdp CG će posebnu pažnju posvetiti realizaciji sljedećih programskih opredjeljenja:

Uspostavljanje Crne Gore kao nezavisne i međunarodno priznate države

Referendum koji je održan u Crnoj Gori 1992. godine i kojim je nastala SRJ, ne smatramo legitimnim i legalnim, prvenstveno zbog neprimjerenih uslova u kojima je raspisan i održan, kao i nezakonitog načina na koji je sproveden. Zbog toga crnogorsko državno pitanje i dalje smatramo otvorenim, sve dok se ne stvore uslovi da građani Crne Gore o tome mogu odlučiti na slobodan i demokratski način.

Ubijedeni smo da SRJ kao država, dvije po svemu nejednake i neravnopravne federalne jedinice, nemože funkcionisati na efikasan način. SRJ je ratna tvorevina pravno ništavna od svog nastanka i potpuno je novi međunarodni subjekt u odnosu na SFRJ. Za njeno postojanje se vezuju neki od najmonstruoznijih zločina u drugoj polovini dvadesetog vijeka i nekoliko agresorska rata.

Sa nacionalističkim projektom u osnovi SRJ, tokom devedesetih godina, negirane su sve temeljne vrijednosti na kojima treba da počiva jedna demokratika zajednica i obezvrijeđen veliki dio dosadašnjih materijalnih resursa i etičkih dostignuća crnogorskog društva.

Jedan od osnovnih motiva njenog sadašnjeg zagovaranja i postojanja je namjera teritorijalnog širenja Srbije i dominacija nad Crnom Gorom. Takav prilaz direktno vodi potiranju nacionalnog, državnog, kulturnog identiteta i subjektiviteta crnogorskog naroda i ostalih naroda koji u njoj žive i osnovnih prava svih njenih građana, pa i prava da se konstituišu kao posebna, demokratska državna zajednica.

Pošto smatramo da je sadašnji državni status Crne Gore ograničavajući za njen puni razvoj i prosperitet, prirodno je da težimo uspostavljanju takvog identiteta Crne Gore koji će biti oličen u nezavisnoj, međunarodno priznatoj državi.

Kao jedna od najstarijih međunarodno priznatih država u svijetu, Crna Gora je nastala kao država crnogorskog naroda. Kraljevina Crna Gora se već u devetnaestom vijeku i početkom dvadesetog počela konstituisati kao građanska država. Aneksija i okupacija Crne Gore 1918. godine pokrenula je njen državni kontinuitet i bila osnov za nacionalnu diskriminaciju. U statusu federalne republike nakon II svjetskog rata Crna Gora uspijeva da se konstituiše kao domovina svih naroda koji u njoj žive: i crnogorskog i srpskog i muslimansko-bošnjačkog i albanskog i hrvatskog.

Uprkos potčinjenosti srpskom nacionalističkom projektu tokom većeg dijela devedesetih godina, Republika Crna Gora je sačuvala svoj multietnički karakter pri čemu su manjinski narodi podnijeli poseban teret ali i pokazali nepodijeljenu privrženosti prema domovini Crnoj Gori. To je posebna doprinos razvoju Crne Gore, njenom uspješnom državnom projektu multietničkog demoratskog društva.

Imajući u vidu sve činjenice koje opravdavaju zahtjev za suverenom državom Crnom Gorom, dosljedno ćemo se zalagati za njenu nezavisnost, da bismo ih te pozicije gradili nove oblike integracija i saveza, zajedništva i povezivanja i sa Srbijom, sa drugim državama u regionu i u Evropi.

Smatramo da je za Crnu Goru od strateškog interesa uključanje u evropske integracione procese, odnosno prihvatanje svih oblika međunarodnog povezivanja koji podstiču njen razvoj i napredak.

Crna Gora može računati na sopstveni prosperitet i ugled u svijetu isključivo kao otvorena i ravnopravnim integracijama sklona država, pa smo zato i uvjereni da politika saradnje i komunikativnosti između naroda i država nema alternativu.

Demokratski karakter države i funkcija državnih organa

SDP Crne Gore se zalaže za državu kao demokratski organizovanu zajednicu, koja će se svojim smislom i funkcijom iskazivati kao okvir i oblik ostvarivanja i zaštite čovjekovih ekonomskih, političkih, nacionalnih, socijalnih, kulturnih i vjerskih prava i sloboda i kao garant jednakosti građana pred zakonom.

Smatramo da je republika, pluralističke i parlamentarne demokratije i dosljedne podjele vlasti optimalni oblik državne organizacije.

Država, kao organizovana demokratska zajednica, dužn aje da obezbijedi, da niko u njoj ne trpi štete ili uživa prednosti zbog projekla, pola, rase, jezika, etničke i kulturne pripadnosti, socijalnog statusa, kao i zbog vjerskih, filozofskih ili religijskih ubjeđenja.

Državna vlast se može osvajati i održavati samo voljom većine u legalnim i legitimnim procedurama. Njena funkcija je najracionalnije i najhumanije organizovanje života crnogorske društvene zajednice. Država mora biti u interesu svih građana, a ne otuđenih centara ekonomske i političke moći.

Država neće dopustiti bilo koji oblik prinude i sile, niti će ijedan parcijalni interes imati snage presudnog činioca u odlučivanju o bilo kom važnom društvenom pitanju. Počev od privatizacije i zapošljavanja, do tehničkog razvoja i ekološke zaštite.

Država, kao organizovani društveni činilac, jedina im apravo da u funkciji maksimalne zaštite sigutnosti i sloboda građana vrši prinudu u oblasti očuvanja mira, bezbjednosti i poretka, te suzbijanja kriminala, Ali ona svoju represivnu funkciju ne može vršiti nekontrolisano i mimo unaprijed strogo utvrđenih normi, niti u bilo čemu izvan precizno određenih poslova.

Smatramo da u tom cilju Crna Gora treba da konstituiše sopstvene oružane odbrambene snage i bezbjednosne strukture, koje će biti pod punom državnom i civilnom kontrolom.

Zalažemo se za uključivanje Crne Gore u evropske i evroatlanske vojne strukture, jer se time unapređuje njena bezbjednost, kao i regionalna stabilnost.

Cjelokupna vlast u državi mora biti podređena pravu, a svi nosioci javnih funkcija podvrgnuti demokratskoj kontroli.

U demokratskoj državi je sudstvo nezavisno i odgovorno za poštovanje zakona.

Demokratska, socijalna država treba da omogući da svi građani budu slobodni, materijalno obezbijeđeni, socijalno zbrinuti i zdravstveno zaštićeni, da imaju ravnopravnu mogućnost za školovanje i zadovoljavanje svojih duhovnih potreba.

U njoj zapošljavanje ne smije biti samo stvar tržišne utakmice, a raspodjela lišena elemenata pravednosti i pravičnosti i prepuštena samo volji vlasnika ili poslodavca.

Demokratski organizovana državna zajednica obezbjeđuje svakog građaninu pravo da slobodno insistira na onome što je istinito, da nesmetano izražava svoje misli, osjećanja i opredjeljenja i da bude objektivno informisan.

Autoritet svih državnih organa i javnih službi treba da proizilazi iz uvjerenja i konsenzusa, dobijenog putem demokratskih izbora i imenovanja, na temelju provjerene stručnosti i dokazane etičnosti i duhovnog poštenja. Zalažemo se za stalnu modernizaciju javnih službi koje moraju postati dobar servis građanima i društvu u cjelini.

Konstitucionalizam i vladavina prava umjesto birokratske samovolje, stručnost i moralno umjesto političke i partijske podobnosti, polaganje računa i podložnost opozivu umjesto nedodirljivosti i neodgovornosti – jedina je legitimacijska osnova demokratske vlasti i jedino prihvatljivo svojstvo državnih službi. To je istovremeno i zaloga stabilnosti društva i države.

Umjesto centralizacije, etatizacije, SDP CG se zalaže za jačanje i organizovanje regionalne i lokalne samouprave.

Crnogorska državna teritorija podrazumijeva jedinstveno državno uređenje. Ali uvažavajući regionalne razlike i privredne mogućnosti pojedinih regija u Crnoj Gori, kao i specifičnosti i značaj razvoja opština i glavnog grada, ekonomski je racionalno i politički cjelishodno decentralizovati funkcionisanje države, kroz regionalnu i lokalnu samourpavu. Ovo je i način uvažavanja različitih interesa u Republici.

Lokalnoj samoupravi se moraju obezbijediti adekvatni uslovi za samostalnije ekonomsko i ukupno funkcionisanje, kao i pravo da utiče na izbor i konstituisanje sudske vlasti, policijskih i drugih organa uprave u opštini. Decentralizacija i poštovanje posebnog ne smije biti nauštrb opštih društvenih interesa i integrisanosti cjelokupne zajednice.

Zaštita prava i interesa građana i kontrola izvršne vlasti, jedna je, takođe, od osnovnih pretpostavki takve države i slobodnog, demokratskog društva. Institucija ombudsmana treba da u tom pogledu odigra važnu ulogu.

Slobode i prava građana

Neprikosnovenost sloboda i prava čovjeka i građanina, usklađenih sa najvišim standardima međunarodne zajednice i međunarodnog prava, naše je temeljno opredjeljenje.

Smatramo neophodnim pristupanje Crne Gore svim međunarodnim paktovima i konvencijama o ljudskim pravima i dostizanje svih demokratskih standarda koji postoje u razvijenim demokratskim društvima.

Demokratska Crna Gora, kao država suverenih i ravnopravnih građana, sa punim građanskim, nacionalnim i vjerskim slobodama, osnovno je programsko opredjeljenje SDP Crne Gore.

Sloboda nacionalnog izjašnjavanja i opredjeljivanja je neprikosnovena. Niko nem apravo da prisiljava građane Crne Gore kako da se nacionalno izjašnjavaju ili da se moraju izjašnjavati uopšte.

SDP Crne Gore je odlučna u borbi protiv svake isključivosti, nacionalizma, šovinizma i neofašizma i svake diskriminacije ljudi i naroda na nacionalnoj osnovi. Zalažemo se za život u zajedništvu i za poštovanje razlika i identiteta svih.

Međunacionalne odnose u Crnoj Gori SDP će graditi na načelima apolitičke, ekonomske, vjerske ravnopravnosti. U tom smislu SDP CG će se zalagati da se obezbijedi adekvatna zastupljenost svih naroda u organima vlasti. Demokratskom praksom, regulativom i drugim institucionalnim mehanizmima država mora garantovati svim građanima da ostvaruju svoja puna nacionalna, vjerska, tradicionalno-običajna i kulturna prava.

Ekonomске reforme

Dugogodišnje posrtanje crnogorskog društva u cjelini, najvidljivije je u oblasti ekonomije i privrede. Drastični pad društvenog proizvoda, tehnološki zastoj i gubljenje tržišta, nerentabilnost proizvodnje, zatvaranje fabrika i ogromna nezaposlenost, posljedice su pogrešnog političkog projekta i koncepta koji je bio vladajući u Crnoj Gori od početka tranzicije do kraja devedesetih godina.

Društvene i privredne reforme, učinjene posljednjih nekoliko godina, nijesu ni izbliza dovoljne za oporavak i rast privrede u Crnoj Gori. Zato se SDP CG zalaže za energične reformske projekte, energičnu ekonomsku politiku, zakonske, organizacione i kadrovske zahvate u ovoj oblasti.

SDP Crne Gore mora sagledavati i preispitivati primjerenost svakog reformskog zahvata i projekta njenim temeljnim vrijednostima i načelima.

Zalažemo se za ekonomsku politiku i privredni sistem koji će u cjelini ostvariti tržišnu slobodu, preduzetništvo i solidarnost i biti u službi slobodnih i ravnopravnih materijalnih šansi za sve ljude. To će uvećavati blagostanje uz najmanje moguće rashode, ali isto tako garantovati slobodu u izboru potrošnje i izboru radnog mjesta. Jamčiće dostojanstvo svim ljudima u svijetu rada i pravedno sudjelovanje svih u distribuciji dobiti od nacionalne privrede. Takođe, jamčiće solidarnije i ravnomjernije raspoređivanje negativnih posljedica ekonomske krize na sve društvene slojeve i oblasti. U tom smislu posebno se zalažemo za solidarnu pomoć i zaštitu ugroženih, nezaposlenih i osiromašenih građana.

Privredni sistem i ekonomska politika, saglasna našim temeljnim vrijednostima podrazumijeva i brigu i ulaganje u opštedruštvene, dugoročne, razvojne i infrastrukturne projekte, kao i zaštitu ekoloških pretpostavki i resursa.

Neravnomjeran regionalni razvoj Republike, koji zadnjih godina ima tendenciju daljeg povećanja razlika, pored ostalog već ima i izrazito negativan uticaj na ukupno stanje ekonomije. SDP će se zalagati da mehanizmima ekonomske politike, ne samo zaustavi ovakav trend, već da krene u pravcu izjednačavanja stepena razvijenosti cjelokupnog prostora Republike.

Zato se SDP CG zalaže za korišćenje kombinovanih i međusobno odvaganih mehanizama slobodnog tržišta i funkcionalne i demokratske državne kontrole i korekcije, prvenstveno putem stvaranja okvirnih odredaba u oblasti: regulisanja radnih odnosa, zaštite na radu, zaštite životne sredine, konkurencije, infrastrukturne i investicione politike.

Imajući u vidu da su sve do sada vršene ekonomske reforme više bile u funkciji očuvanja privilegovanih vladajućih struktura i njihovih monopola, nego u funkciji jačanja materijalne i produkcione moći crnogorske privrede, njenog razvoja na tržišnim principima i po tom osnovu uključivanja u međunarodne ekonomske tokove i podjelu rada, SDP se zalaže za brzu i radikalnu deetatzaciju i departizaciju privrednog sistema.

U izgradnji demokratskog i dinamičnog ekonomskog sistema ogromna je uloga samostalnih i slobodnih sindikata. Unapređenje socijalno-ekonomskog položaja radnika, prava iz oblasti rada i posebno prava na štrajk nijesu mogući bez stalne sindikalne borbe i jakih nekompromitovanih sindikata. SDP nezavisne sindikate doživljava kao partnere u ostvarivanju strateških programskih opredjeljenja i daje podršku autonomnom sindikalnom organizovanju i borbi.

SDP Crne Gore se zalaže za reforme, čiji je cilj stvaranje ekonomskog sistema u kome će, na temelju slobodnog preduzetništva građana i demokratski kontrolisanog posredništva države, crnogorska privreda biti prilagođen apravilima modernog evropskog okruženja, uključena u procese evropske integracije i kao takva dovoljno vitalna i sve sposobnija da na visokom nivou, trajno zadovoljava materijalne potrebe građana Crne Gore .

Mjere i aktivnosti SDP CG na takvom reformskom kursu ogledaće se u njenom odlučnom zalaganju za:

- značajno smanjenje državnog intervencionizma i ekonomskog paternalizam, na samom početku reformi, ukidanje većine sadašnjih subvencija države preduzećima i dovođenje svih privrednih subjekata u isti položaj, tj. u situaciju da mogu opstati samo oni koji se za to izbere svojom faktičkom vrijednošću i rezultatima;
- obezbjeđenje makroekonomske stabilnosti, kao preduslova liberalizacije i deregulacije, što konkretno podrazumijeva, liberalizaciju cijena i spoljne trgovine, budžetsku ravnotežu, pad inflacije, fiskalnu i monetarnu stabilizaciju, nezavisnost centralne banke;
- ubrzano i transparentno okončavanje privatizacije, kojom će se, u relativno kratkom roku, na pravedan i socijalno prihvatljiv način, izvršiti promjena svojinskih odnosa i tako postaviti čvrsti temelji za razvoj tržišne privrede i modernih demokratskih instituta i odnosa u ekonomskoj sferi uopšte;
- zadržavanje demokratske racionalne i funkcionalne državne kontrole nad nekim vitalnim granama javnog sektora;

- racionalizaciju predimenzioniranog državnog aparata i povećanje ušteta na svim nivoima;
- investicionu politiku, koja će biti u funkciji jačanja konkurentske sposobnosti domaćih proizvoda i na domaćem i na svjetskom tržištu;
- promijenjenu ulogu države, u smislu što će ova prestati da bude glavni upravitelj svih odnosa u društvu i postati servisom građana i privrednih subjekata, čiji je zadatak da štiti vlasništvo i ugovore, stvara i čuva zdravu valutu i obezbjeđuje opstojanje osnovnog institucionalnog okvira neophodnog za funkcionisanje tržišta.

Socijalna politika

Polazeći od svog programskog opredjeljenja o socijalnoj pravdi kao jednoj od temeljnih odrednica elementarnih čovjekovih prava i sloboda,

Uvjerenja da su srećna, pravedna i stabilna samo ona društva i države, čiji su svi članovi, nezavisno od individualnih ekonomskih moći, materijalno obezbijeđeni i socijalno zabrinuti;

SDP Crne Gore se zalaže za efikasnu, racionalnu i cjelovitu socijalnu politiku, sa precizno definisanim i stabilnim izvorima finansiranja, kojim će, po unaprijed utvrđenim pravima, biti obuhvaćeni svi građani Crne Gore, kojima je potrebna pomoć društva i države.

Bolna pitanja crnogorskog društva, nezaposlenost, drastično osiromašenje većine, a kritični egzistencijalni pa i biološki položaj jednog dijela stanovništva, ne mogu se riješiti bez ostvarenja prosperitetne politike ekonomskog razvoja. Ali se mogu ublažiti valjanom i dosljednom socijalnom politikom.

Odlučno se zalažući za realizaciju takve socijalne politike, SDP CG će se posebno angažovati na stvaranju sistema socijalne zaštite:

- koji će biti u nadležnosti države i kao takav počivati na preciznoj zakonskoj regulativi i funkcionisati bez zastoja i smetnji bilo koje vrste;
- čiji će prag »minimalne socijalne sigurnosti« biti dovoljno visok da nudi zaštitu iznad pukog biološkog preživljavanja;
- stvaranje stimulativnog poreskog i kreditnog sistema pogodnog za razvoj preduzetništva, posebno malog i srednjeg biznisa;
- koji ničim neće dezavuisati politiku, bržeg zapošljavanja, osiguranja za slučaj nezaposlenosti i prava nezaposlenih lica, niti podsticati ekonomsku neaktivnost građana i njihovu nezainteresovanost za posao.

Sistemom socijalne zaštite, za koje se zalaže SDP CG, biće obuhvaćeni svi građani koji su nesposobni za rad i nemaju sredstva za život. Njima će biti obezbijedena materijalna sredstva za život porodice, pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu i školovanje. Sistem socijalne zaštite obuhvatiće još i pravo na osposobljavanje za rad, razvoj ustanova socijalne zaštite, naknadu porodiljama, pomoć na ime tuđe njege i invalidnine.

SDP će nastaviti da podržava jačanje mreže nevladinih, socijalnih i humanitarnih organizacija i udruženja i zahtijevati njihovo oslobađanje od svih vidova poreza.

Smatramo od vitalnog značaja nužnost razumnog priraštaja stanovništva, što podrazumijeva aktivnu demokratsku politiku koja će biti u funkciji strateških interesa Republike.

Emigracija i imigraciona kretanja moraju biti u fokusu državne politike i pod striktnom kontrolom države, odnosno moraju biti prilagođena potrebama i mogućnostima Republike. Planski odnos prema populacionim problemima naše je opredjeljenje.

Zdravstvo

Polazeći od savremenih svjetskih iskustava i domaćih potreba, naša politika u zdravstvu je usmjerena na reformisanje sistema zdravstvenog osiguranja i zdravstvene zaštite.

Smatramo da je sistem zdravstvene zaštite nužno dograđivati na osnovu realnih materijalnih mogućnosti i zahtjeva stanovništva, pri čemu se mora voditi računa o ukupnom zdravstvenom stanju građana i relevantnim demokratskim i socijalnim karakteristikama.

Osnovi naših ciljeva u zdravstvu su:

- neprikosnovenost prava na zdravstvenu zaštitu za sve kategorije stanovništva;
- povećanje udjela zdravstva u nacionalnom dohotku;
- utvrđivanje obaveznog osiguranja svih lica koja imaju prihod od svoje djelatnosti;
- budžetsko dotiranje zdravstvene zaštite djece i lica koja nijesu obuhvaćena obaveznim osiguranjem;
- uvođenje dodatnog i proširenog (dopunskog) osiguranja;
- finansiranje zdravstvene zaštite putem dobrovoljnog osiguranja i sredstava od reosiguranja (tržišni činilac);
- afirmisanje privatnog sektora u sistemu zdravstvene djelatnosti u cilju ukupnog redefinisanja sadašnjeg stanja;
- razvoj zdravstvenog turizma kroz različite oblike specijalizovanih zdravstvenih ustanova.

Obrazovanje

Smatrajući obrazovanje izuzetno važnim segmentom društvenih djelatnosti, uvjereni smo da obrazovanje treba ne samo da prati demokratske društvene promjene već i da, pripremajući kadrove sa odgovarajućim nivoom znanja, utiče na njihov smjer i karakter.

Svojesni smo činjenice da promjene u političkom i ekonomskom sistemu još nijesu u potpunosti našle svoju refleksiju u sistemu obrazovanja i da to ima veoma negativne posljedice po cjelokupan društveni razvoj.

SDP Crne Gore se zalaže za unapređenje obrazovanja na svim nivoima. SDP će se u tom smislu naročito zalagati za temeljnu reformu u sistemu obrazovanja, čiji je cilj da se u Crnoj Gori uspostavi:

- osnovno obrazovanje, koje će podsticati slobodni duh i dječiju znatiželju i razvijati njihov interes sa sistematskim usvajanjem znanja;
- srednjoškolsko obrazovanje, strukturirano tako da se, pored škola stručno-praktičnih profilacija, snažnije razvijaju i škole kvalitetnog širokog obrazovanja;
- struktura viših škola i fakulteta, koja će biti ekonomski i društveno opravdana i koja će postati izvor savremenih ekonomskih i drugih znanja neophodnih modernoj privredi;
- univerzitet, koji će biti autonoman i otvoren za međunarodnu saradnju i pozitivna iskustva univerziteta razvijeni zemalja.

SDP će se zalagati za takve promjene u programim aobrazovanja, koje će imati za cilj:

- oslobađanje nastavnih programa suvišnih sadržaja;
- uvođenje naučnih programskih sadržaja, koji pobuđuju humane civilizacijske vrijednosti, a eliminisanje političkih i ideoloških pristupa u predmetima, udžbenicima i literaturi, naročito istoriji i drugih tzv. društvenim predmetima;
- ugrađivanje informatičkih sadržaja u sve programe obrazovanja od osnovne škole do univerziteta, uz upotrebu modernih pomagala, a naročito sredstava informacione tehnologije.

SDP CG će se zalagati za takvu kadrovsku politiku u sistemu obrazovanja, koja će prvenstveno biti usmjerena na brže i potpunij uključivanje u nastavno-obrazovni proces mladih kadrova, koji sobom nose nove pristupe i poglede i u stanju su da sistem obrazovanja u Crnoj Gori izdignu na nivo njenih stvarnih potreba i svjetskih standarda.

U cilju prosperiteta nauke i obrazovanja smatramo značajnim konkurentski razvoj privatnih naučnih i obrazovnih institucija.

SDP će se zalagati da se u okviru reforme obrazovanja temeljito poboljša materijalni položaj zaposlenih o ovoj oblasti. Nastojaće da su u tom smislu, pored dosadašnjih budžetskih izvora, koriste i druge mjere fiskalne i ekonomske politike, kako bi se obezbijedila potrebna sredstva.

Kultura

Kultura i pravo na kulturu spadaju u temeljna individualna ljudska prava i slobode. Demokratija je danas nezamisliva bez ostvarivanja pojedinačnih i kolektivnih prava u oblasti kulture. Demokratska zajednica pretpostavlja ukidanje svih privilegija u pristupu obrazovanju i kulturi, kao i raznolikost stvaralačke kulture.

Kultura treba da bude osnov unutrašnje integracije crnogorskog društva. Multietničko u multikulturno društvo kakvo je Crna Gora, može se razvijati i napredovati ako se unutrašnje integracije ostvaruju uz poštovanje i očuvanje posebnosti, razlika i vrijednosti svih nacionalnih grupa. Afirmacije i emancipacije svakog, a posebno malih naroda nema bez afirmacije njegovih kulturnih specifičnosti i svijesti o njoj.

Pravo na očuvanje i razvoj korporativnog kulturnog identiteta spada i u osnovna kolektivna prava i njihovo zadovoljenje bitan je faktor očuvanja mira i tolerancije i socijalne kohezije na ovim prostorima. Ali kolektivni kulturni identiteti nemaju prednost niti se mogu razvijati potiskujući individualna kulturna prava i kulturno samoodređenje svakog pojedinca.

Demokratizacija Crne Gore nije moguća ako se kulturna politika vođen avim vrijednostima ne bude tretirala i ostvarivala istovremeno sa demokratizacijom u oblasti ekonomije i politike. Borba za očuvanje državnog i nacionalnog integriteta Crne Gore nužno se mora voditi i kroz očuvanje crnogorskog kulturnog identiteta.

Kultura je sredstvo integracije Crne Gore u regionalne i evropske integracije kojima se svaka unifikacija smatra antikulturnim činom, i koje teže ravnopravnom tretiranju i koegzistiranju svih kultura, a posebno kultura malih naroda. U tom policentričnom i polikulturnom prostoru treba da bude i crnogorski narod i Crna Gora sa svojim kulturnim identitetom. Primjer Evrope pokazuje da je takav put moguć – put globalizacije i integracije država i naroda i istovremeno očuvanje različitosti i posebnosti kulturnih identiteta. Zato će se SDP zalagati za potpunu otvorenost crnogorskog kulturnog prostora i punu komunikaciju sa kulturom i stvaralaštvom susjednih država i naroda.

SDP će se zalagati da crnogorske institucije kulture svoje programe i projekte temelje na očuvanju duhovnih i kulturnih vrijednosti i prava svih naroda. SDP CG će insistirati da ove institucije svoj ukupni rad planiraju i realizuju po principima koji će poštovati različitosti ali i afirmisati zajednički kulturni identitet crnogorskog društva.

SDP će se suprotstavljati svakom kulturnom projektu i nastupu koji teži unifikaciji i potire posebnosti duhovnosti, tradicije, etnografije, jezika, pisma i uopšte identiteta svih pojedinaca i naroda u Crnoj Gori.

SDP će se zalagati da država u preraspodjeli svojih fondova i budžeta prednost i posebnu podršku pruži nacionalnim kulturnim institucijama i njihovim projektima u odnosu na manifestacije sezonskog i manifestacionog karaktera.

SDP će se suprotstaviti svim oblicima tutorstva i uniformnosti koja sputava umjetničke slobode i kreativnosti.

Prostorni razvoj i urbanizam

Prostor Crne Gore je jedan od osnovnih atributa države, a kvalitet prostora Crne Gore njen posebni razvojni potencijal.

Neefikasnost prethodnog sistema i krizni period tranzicije su u već dužem vremenu uslovlili neracionalno korišćenje prirodnih resursa, a naročito raubovanje prostora na nivou regionalne redistribucije sa depopulacijom i »odumiranjem« Sjeverne regije i seoskog područja, prekomjernom koncentracijom u Primorju i centralizacijom ka Podgorici.

Oklijavanje u tranziciji sistema rezultiralo je konfuzijom regulative i upravne funkcije i jačanjem neregularnih tokova izgradnje i uređenja protora.

U odsustvu primijenjenog poreskog sistema i adekvatne politike, razvilo se »crno tržište« nekretnina kroz koje se kompromituje struka i uprava.

Negativni procesi poprimili su alarmantne razmjere, na što ukazuju sve novije analize i istraživanja, prijteći da trajno devastiraju prostor na kojem živimo.

Shvatajući oblast korišćenja i uređenja prostora kao strateški, dugoročno značajni podsistem, koji može kvalitetno funkcionisati samo u stabilnom državnom mehanizmu, založićemo se za njegovu temeljitu i cjelovitu reformu, što podrazumijeva:

- Donošene nove regulative u skladu sa standardima Evrope unije;
- Redefinisanje Prostornog plana Republike, uz maksimalno kvalitetnu organizaciju izrade ovoga dokumenta;
- Reorganizaciju struke i uprave u oblasti planiranja, korišćenja i uređenja prostora;

- U sklopu ukupne razvojne politike, posvećivanje posebne pažnje politici prostornoga razvoja sa reformom vlasništva, otvaranjem preduzetničke inicijative, obezbjeđenjem racionalnog funkcionisanja javnog interesa, održivog razvoja javnih dobara i socijalnom pravdom kroz javno upravljanje i korišćenje društvene rente u oblasti prostora.

Posebno naglašavamo potrebu uravnoteženja regionalnog i policentričnog razvoja kroz izgradnji i opremanje prostora tehničkom infrastrukturom i sadržajima društvenog standarda i uslužnih djelatnosti, kao i mjerama poreske i kreditne politike.

Mladi kao snaga reformi

SDP je u protekloj deceniji, koju su karakterisala materijalna i duhovna oskudica, stalno upozoravala da se mladi ljudi nalaze na marginama društva. Rušenje temeljnih vrijednosti slobodnog društva u velikoj mjeri je lišilo Crnu Goru njenog osnovnog razvojnog potencijala - mladih, koji su svoje znanje i svježiu i kreativnu energiju dokazali širom svijeta. SDP će nastaviti da stvara preduslove da rad, uspjeh, bogatstvo, poštenje i građanski integritet postanu ponovo osnov vrijednosti našeg društva i model koji će otvoriti prostor mladima da stvore novu Crnu Goru. Jednake šanse za sve i mogućnost da odmah po završetku školovanja preuzmu aktivne pozicije na svim nivoima odlučivanja.

Ekonomsko-socijalna politike mora naći stabilne modele potpore obrazovanja mladih, zapošljavanja i olakšavanja formiranja porodica kroz stambeno zabrinjavanje. Crna Gora će biti toliko prosperitetna umnogome zavisno od brzine ulaska mladih u njene životne tokove.

Ravnopravan položaj žena

U ostvarivanju programskih ciljeva i politike SDP CG posebno mjesto zauzimaju aktivnosti na uspostavljanju ravnopravnosti polova, koje se temelje na:

- uvažavanju principa da se sloboda i pravda zasnivaju na priznavanju suštinskog dostojanstva svakog čovjeka, jednakog i neotuđivog prava svih građana – žena i muškaraca, odnosno da je ravnopravnost polova pitanje osnovnih ljudskih prava i sloboda.
- Prepoznavanju potrebe da u demokratskom društvu struktura predstavnika u organima vlasti mora odražavati strukturu biračkog tijela.
- realnoj ocjeni da žene nijesu ravnopravno zastupljene u predstavničkim i drugim organima, odnosno na svim mjestima odlučivanja.

U tom smislu SDP će se u ostvarivanju ravnopravnog položaja žena u društvu i porodici zalagati za:

- unapređivanje javne svijesti o značaju ravnopravnosti polova, odnosno ostvarivanju ženskih prava u procesu demokratizacije i napretka društva,
- podsticanje i ohrabrenje žena za prihvatanje političkog ili javnog angažmana,
- obezbjeđivanje pravne regulative kojom bi se poboljšao položaj žene na radnom mjestu i u porodici, kao i bolji status i prava žena domaćica,
- preduzimanje mjera za sprečavanje i eliminisanje svih oblika diskriminacije na polnoj osnovi i svih oblika nasilja nad ženama, nasilja u porodici i trgovine ženama,
- sveobuhvatnu zaštitu prava žena,
- implementaciju dokumenata Organizacije Ujedinjenih nacija o pravima žena u domaće zakonodavstvo.

Vrhovni smisao naše politike jeste sloboda, bezbjedan i ekonomski autonoman građanin ali znamo da bez svoga doma, bez Crne Gore, na balkanskoj vjetrometini, ta sreća nije ostvarljiva.

Socijaldemokratska partija je prvi vjesnik slobodne Crne Gore u svjetskom poretku demokratskog socijalizma. Nepokolebljivo je istrajala na putu izgradnje društva koje će imati moralnost i hrabrost naših predaka i institucionalnu snagu i vladavinu prava zemalja razvijene demokratije. I kakav god da bude novi milenijum znamo da ne može biti bez slobodne Crne Gore i socijalne pravde.